

Klió 2001/1.

10. évfolyam

ÓKOR

A STOA az ókortudományban

A Klió eddigi gyakorlatával szakítva most először kerül sor olyan mű ismertetésére, mely nem hagyományos információhordozón található, formátuma nem könyv, hanem internetes adatbázis-projekt egy www-honlapon. Egy humaniorákkal, ebben ókortudományokkal (is) foglalkozó honlapról van szó, egy olyan kutatási projektről, mely a maga nemében páratlan, a benne található információkat, a feldolgozás módját és a továbblépési lehetőségeket tekintve egyaránt. Ismertetésére azért is sor kell, hogy kerüljön, mert valami oknál fogva kimaradt az ókortörténeti adatbázisokról szóló legfrissebb, egyébként kitűnő összefoglalásból (Forisek Péter: *A hálózat használata az ókortudományok területén* NIIF Információs Füzetek, I. 12. 10, Budapest, 2000.)

Egyre csökkenő mértékben ugyan, de még manapság is van némi idegenkedés a bölcsészeti tudományok művelői között az internet felhasználásával kapcsolatban. A hagyományos értékrend szerint a kinyomtatott formában közrebocsátott gondolat és a leírt adat hitelessége a kötetben megnevezett szerző személyes, valamint a kiadó intézményes felelőssége, ezért az ott található információ megbízhatónak minősül. Az internet ellen szóló legfőbb érvek egyike, hogy oda némi jártassággal bárki bármit feltehet, bárki bármit megjelentethet, így az ott található tények és következtetések nem mindig felelnek meg az illető szaktudomány követelményeinek. Ezért van e műfajban nagy jelentősége azoknak a honlapoknak, melyek mögött akadémiai vagy felsőoktatási tudományos kutatóhelyek állnak, ha a projekteket megfelelő minőségű és hozzáértő szakemberek vezetik. Amint az a későbbiekben kiderül, a STOA projekt kiadói, szerkesztői és munkatársai minden jel szerint megfelelnek ennek a követelménynek.

Az ókortudomány az egyik legdinamikusabban „internetesedő” tudományág. Korábban is léteztek már és léteznek igen használható elektronikus enciklopédiái, elég csak a leghíresebbre, a *Perseus* projektre utalni (<http://www.perseus.tufts.edu>). A STOA újszerűsége és egyben nagyszerűsége, hogy a közöttük kialakult együttműködés alapján a meglévő enciklopédiákra is épít. Pontosabban saját rendszerét és anyagait úgy hozza létre, hogy – kihasználva a hipertext-formátum lehetőségeit – hivatkozásokat helyez el a megfelelő szöveghelyeken, és a közölt adatok mellett, és így egy mozdulattal, egy kattintással „fellapozhatunk” egy második, harmadik, akárhányadik enciklopédiát anélkül, hogy ki kellene lépünk a STOA rendszeréből.

Az internetes kutatási honlapoknak, így a STOA-nak is egyik jellemzője, igen értékelendő tulajdonsága, hogy soha nincs, mert nem is lehet befejezve, lezárva, ebből következően, a szó legteljesebb értelmében „up to date” információkat hordozhat. A projekt kiadói, szerkesztői akár naponta is, a honlap legaktuálisabb, legfrissebb változatát képesek közrebocsátani. Ennek a naprakészségnek a jelentősége szinte felmérhetetlen a folyamatosan előkerülő forrásokkal, újabb és újabb kiértékelendő adatokkal dolgozó tudományokban, mint például az ókortudományon belül a régészetben vagy az epigraphicában. (A naprakészségre, egyben a rugalmasságra tanulságos példa: e referátum szerzője megjegyzést tett a honlap egy hibás helyhivatkozására, és harmadnap már a jó cím szerepelt az adatbázisban.)

Lássuk most már magát a STOA-t. Könnyen megjegyezhető, egyszerű név és cím alatt található, valamint definitive platformfüggetlen, ami azt jelenti, hogy nem igényel speciális operációs rendszert, bármely internetes keresővel használható. A címre kattintva, először a főmenü jelenik meg – dicséretes gyorsasággal, ami nem mindig jellemzője az internetes honlapoknak –, melynek első részében a szokásos alapinformációkra kereshetünk rá (a projekt célja, munkatársai, „anyaintézménye”, technikai jellemzői, FAQ, vagyis a leggyakrabban felmerülő kérdésekre adható válaszok és így tovább). Megtudhatjuk innen, hogy a honlap készítői a tudományos együttműködés új modelljének kialakításán fáradoznak, hosszú távú együttműködés keretében készítik el új stílusú és széles érdeklődésre számot tartó anyagaikat. A STOA – nincs más megoldás, idéznem kell – „a source of support and coordination for electronic scholarship in the

humanities, with special focus on the ancient world and the classical tradition". Ebben az egy mondatban benne van a STOA lényege.

A főlap törzsének első harmadát, igen dicséretes módon, a legfrissebb, aktuális információk alkotják. Az öt legfrissebb alprojekt egyike egy 2000 decemberében megtartandó konferencia előzetese (Ancient Studies – New Technology: The World Wide Web and Scholarly Research, Communication and Publication in Ancient, Byzantine and Medieval Studies). E referátum elkészültének időpontjában, 2000 októberében, e helyre belépve igen nagy meglepetésben lehetett részünk: a konferencián elhangzó referátumok teljes anyaga megtalálható volt, vagyis nemcsak úgy szereztünk információt egy tanácskozásról, hogy elutaztunk, és részt vettünk volna rajta, hanem úgy – hogy még le sem zajlott! Nem hiszem, hogy ennek jelentőségét bárki fel ne ismerné, aki csak egy kicsit is jártas a tudományos kutatás eddigi, hagyományos gyakorlatában, működési rendjében.

A további négy újdonság: az egyik az *Ariadne* projekt cikkeire hívja fel a figyelmet, ami a Perseus projekt szövegstruktúrájának működését mutatja be. A másik a *Diotima* adatbázis (az USA-ban és egyes nyugati államokban oly divatos *gender-problem* ókori vonatkozásainak szentelt projekt) és a STOA új típusú együttműködésére, szorosabbá váló kapcsolatára utal. A harmadik egy igen jelentős projekt, a METIS: A QTVR Interface for Ancient Greek Archeological Sites friss „szerményeire” irányítja figyelmünket: a Metis jelenleg 51 „szélesvásznú” (nem találok jobb szót a *multi-mode* kifejezésre) fotót tartalmaz a legfontosabb görög régészeti feltárásokról, linkekkel, kapcsolatokkal a vonatkozó adatokra, a különböző adatbázisokhoz. S végül, az utolsó a friss információk sorában *Bruce Robertson* munkájára hivatkozik, és teszi elérhetővé (Historical Event Markup and Linking project), mely a történeti adatok számítógépes megjelenítési formájának gyakorlati kérdéseit taglalja, a különféle számítógépes adatfeldolgozó „nyelvek” és lehetőségek (XML, HTML, XSL) kapcsolatában próbál előrelépni.

Még mindig a főlapnál maradva, további 15, még mindig újdonságnak számító projektre való utalás következik. Ezeknek részletes ismertetésétől terjedelmi okok miatt el kell tekintenem. A legfontosabbakkal azonban foglalkoznom kell, mert a STOA lényeges részét képező projektek friss anyagára utalnak.

Három plusz egy elemet emelnék ki a 15-ből. Az utóbbival kezdve: a Suda On Line (SOL) projekt a STOA saját munkatársai és egy szélesebb együttműködés keretében megszerveződött team munkája. Mivel ezt az adatbázist részletesebben fogom ismertetni az Ókortudományi Értesítő 7. számában, itt most csak annyit róla, hogy maga a STOA egy történeti enciklopédia az ókori mediterrán világ egészéről, s a Kr. u. X. században, Bizáncban készült. Mintegy 30 ezer címszót tartalmaz, felhasználva a korábbi történeti munkákat, scholionokat, kivonatokat. Ennek az enciklopédiának az elektronikus változatát készítik el a projekt munkatársai, fel- és kihasználva a legmodernebb lehetőségeket a szöveg rögzítése és későbbi használata szempontjából: hypertext formátum, linkanyag, igen jó keresőprogram, bilingvis-megoldás (külön megjeleníthető az eredeti görög szöveg!). Tegyük hozzá, hogy a SUDA még nem jelent meg angol fordításban, alapkiadása régen készült, és nehezen hozzáférhető, a szélesebb nagyközönség nem is igen juthat hozzá. A munka jelenleg 10 százalékos készületi fokon áll, de a feldolgozott anyag már hozzáférhető, használható.

Folytatva a sort, az első vizsgált adatbázis-rész a STOA rendszerben tulajdonképpen a harmadik az eredeti sorrendben. Ez pedig a Stoa's Links Engine, egy igen jól és alaposan megszerkesztett linkgyűjtemény, tematikus kapcsolatlista további érdekes, fontos, használható honlapokhoz. Bizonyíthatóan jól karbantartott, napról napra változó számú (jelenleg 203) további utalás a kutatás szempontjából legfontosabb projektekhez. Csoportjai: Ancient World Metasites; Bibliographic Technologies; Copyright; Databases; Discussion; GIS; Graphics; Greek; Linus and Apache; Markup; Metadata; Metasites for Digital Libraries (új!); Scripts; Standards. Egyértelmű: a hely jelentősége vitán felüli a további kutatás számára.

Második a valóban másodikként szereplő projekt, *Rob Chavez* munkája, hivatásszerűen és mintaszerűen művelt területéről, a GIS (Geographic Information System) problémakörből (Stoa Waypoint Database). A téma felelőse korábban a bloomingtoni egyetemen a LETRS munkatársa volt, magam ott találkoztam vele és kutatásaival. Rob vállalta, hogy a régészeti terepmunkához igen fontos és más szempontból is kiemelkedő jelentőségű földrajzi adatmeghatározási rendszert (ez a GIS) az ókortörténeti kutatás igényeit figyelembe véve adaptálja, és annak szempontjából készít internetes adatbázist. Megint csak egy példával tudom érzékeltetni a feladat nagyságát és felhasználásának jelentőségét: a projekt jelenlegi állapotában is már 84

konkrét adat, faluközpont, régészeti lelőhely pontos földrajzi koordinátáit kapom meg szűkebb témám, az ókori Attika vonatkozásában – ne feledjük, majdnem centiméteres pontossággal!

Harmadikként álljon itt az a projekt, mely a leginkább számot tarthat a jelenlegi magyar ókortudatás, ezen belül a görög történelemmel foglalkozók érdeklődésére. Címe *Demos: Classical Athenian Democracy*. Miután a klasszikus athéni demokrácia modern áttekintése sajnálatos desiderátuma (jelenleg, de remélhetőleg nem sokáig!) a hozzáférhető magyar nyelvű, ókortörténettel foglalkozó irodalomnak (ld. pl. az érvényben lévő egyetemi tankönyvet), a projekt kifejezetten fontosnak, felhasználhatónak tűnik. Ezért is kicsit részletesebben szerepel áttekintésemben.

A projektet a STOA legnevesebb munkatársai építik és fejlesztik, közöttük is kiemelendő *Chr. W. Blackwell* és *Chr. Cotten*, valamint *Amy C. Smith*. Előbbi kettő mintaszerű munkája az athéni demokráciáról szóló korabeli forrásokkal foglalkozó rész (*The Sources for Our Knowledge of Athenian Democracy*): valamennyi fontos és használható ókori forrásról készült áttekintés, ideértve szerzőjét (linkekkel a Perseus adatbázis vonatkozó részéhez) és az egyes művek leírását (jövendő linkekkel magához a szöveghez). Igen látványos és használható A. Smith alprojektje (*Art and Iconography*), melyben képeket és adatokat találunk történeti személyiségekről; attikai törzsi hősokról és az athéni demokráciában perszonalizált, megszemélyesített politikai intézményekről. *Chr. Blackwell* külön részben tekinti át az elsődleges forrásokból lesűrhető következtetéseket (*Articles Linked to Primary Sources*). Külön részek foglalkoznak az athéni demokrácia egyes intézményeivel (*Assembly, Council, Legislation, Areopagus, Apophasis* és az athéni demokrácia rendfenntartó erejeként működő szkíta nyilasokkal), valamint egyes történeti személyiségekkel, például Kimónnal, vagy Ephialtésszel. Még egy jelentős alprojektet szeretnék innen kiemelni: *M. Arnush* a feliratos forrásokat veszi külön vizsgálat alá. Jelenleg az epigraphicai források listája már majdnem teljes, és nemsokára az elemző rész is hozzáférhető lesz.

A Démos-projekt lapján még további lehetőségek nyílnak. Található egy link egy tanácskozásról, melyet a honlap szerkesztői és munkatársai tartottak 2000 áprilisában Knoxville-ben a Demos-projektéről. Megtalálható a tanácskozás teljes anyaga, és további hivatkozásokkal teszik azt még tartalmasabbá. Külön rész foglalkozik még a honlapon a fejlesztési elképzelésekről, melyek áttekintésére, megvitatására és a hozzászólásra a szerkesztők, kiadók külön felkérlik a szakma képviselőit, eleget téve a STOA hivatásának, melyet a széles körű és hosszú távú nemzetközi együttműködés elmélyítése terén vállalt és vállal az elkövetkezendőkben is.

Egy korábbi rövid cikkem (*Számítógép és az ókortörténet. Magyar Tudomány, 2000. október, 1239–1240*) zárógondolata az volt, hogy immár tág a világ, a lehetőségek szinte korlátlanok a kutató előtt. A fentebbi ismertetés megerősítheti az ott leírtakat. Napról napra újabb és újabb információhoz juthat az érdeklődő az adatbázisokat bújva. Ugyanakkor meg kell tennem egy figyelmeztető megjegyzést: az internetes adatbázisok közötti „szörfözés” nem helyettesítheti az elmélyült értékelő-elemző munkát: a megszerzett adatokat be kell építeni saját oktatási és kutatási gyakorlatunkba, különben az adatbázisok fellelése öncélú játékká válhat, és így pont azt a célt nem éri el, amire szánták: elősegíteni újabb és újabb történeti szintézisek megszületését a tudomány és a felsőoktatás szolgálatában és hasznára.

The Stoa: A Consortium for Electronic Publication in the Humanities (A Stoa. Konzorcium a humán tudományok gépi publikációjára). Editors: Anne Mahoney and Ross Scaife (<http://www.stoa.org>).

Nemes Zoltán

Honlap			Tartalomjegyzék 2001/1.
------------------------	--	--	---